

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ
ΤΗΣ 29^{ης} ΜΑΪΟΥ 2005 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ:
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

*Νίκος Μαραντζίδης - Ηλίας Νικολακόπουλος**

1. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Το γαλλικό δημοψήφισμα για την επικύρωση του ευρωσυντάγματος που διεξήχθη την 29η Μαΐου 2005 υπήρξε ένα από τα πιο σημαντικά πολιτικά γεγονότα των τελευταίων χρόνων στην Ευρώπη. Πέρα από τις αναμφίβολες συνέπειες που είχε το ίδιο το αποτέλεσμα για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και την προοπτική του, το δημοψήφισμα ανέδειξε προβληματισμούς για τις αιτίες που προκάλεσαν την άρνηση των γάλλων πολιτών να επικυρώσουν μια συνθήκη που προωθήθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τη δική τους πολιτική ηγεσία και υποστηρίχτηκε από την πλειοψηφία της γαλλικής πολιτικής ελίτ.

Όταν στις 14 Ιουλίου 2004, κάτω από την πίεση του συνόλου των πολιτικών κομμάτων, ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Jacques Chirac, ανακοίνωσε την πρόθεση του να διοργανώσει δημοψήφισμα για την επικύρωση της συνταγματικής συνθήκης δηλώνοντας ταυτόχρονα ότι «δεν πιστεύω πως ένας αρχηγός κράτους άξιος του ονόματος μπορεί σοβαρά να αμφισβητήσει τον θετικό χαρακτήρα αυτής της συνταγματικής συνθήκης»,¹ λίγοι μπορούσαν να φανταστούν αυτό που επρόκειτο να συμβεί μερικούς μήνες αργότερα. Εξάλλου, οι πρώτες δημοσκοπήσεις που πραγματοποιήθηκαν το φθινόπωρο του 2004 σε μια κοινή γνώμη που δεν έδειχνε ακόμη μεγάλο ενδιαφέ-

* Ο Νίκος Μαραντζίδης είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Βαλκανικών-Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ο Ηλίας Νικολακόπουλος είναι Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

1. *Le Monde*, 15 Ιουλίου 2004.

ρον για το θέμα, εκτιμούσαν πως η Συνθήκη θα επικυρωνόταν από τους ψηφοφόρους με ποσοστά που θα κυμαίνονταν γύρω στο 65%. Σε πολιτικό επίπεδο οι οπαδοί του Όχι περιορίζονταν κυρίως ανάμεσα στους παραδοσιακούς ευρωσκεπτικιστές ψηφοφόρους της κομμουνιστικής Αριστεράς και της άκρας Δεξιάς. Έτσι, στη χειρότερη περίπτωση για τους υποστηρικτές του Ευρωσυντάγματος, τα πράγματα θεωρείτο πως θα οδηγούσαν σε μια αναπαραγωγή του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος του 1992 που είχε δώσει οριακή πλειοψηφία στους οπαδούς της Συνθήκης του Maastricht. Βέβαια, αν και η συγκυρία έδειχνε να έχει κάποιες αναλογίες με αυτήν του 1992 (αυξημένη ανεργία, εργασιακή ανασφάλεια, πολιτική δυσaréσκεια) πολλά πράγματα είχαν αλλάξει από τότε.

Οι διεργασίες στο σοσιαλιστικό κόμμα πυροδότησαν τις εξελίξεις. Τη δυναμική για την απόρριψη της συνθήκης έδωσε, σε σημαντικό βαθμό, η άρνηση μερικών ηγετικών στελεχών του γαλλικού σοσιαλιστικού κόμματος –ανάμεσα σε αυτούς βρίσκονταν ο πρώην πρωθυπουργός Laurent Fabius και ο πρώην γραμματέας του κόμματος Henri Emmanuelli– να αποδεχτούν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος μεταξύ των μελών του σοσιαλιστικού κόμματος που πραγματοποιήθηκε την 1η Δεκεμβρίου 2004 και έδωσε μια καθαρή νίκη (58%) στους υποστηρικτές της Συνθήκης. Οι διαφωνούντες, υπολογίζοντας πως θα είχαν συμπαραστάτη στην προσπάθειά τους το κύμα της δυσaréσκειας μέσα στους κόλπους των σοσιαλιστών ψηφοφόρων, δήλωσαν αποφασισμένοι να συνεχίσουν την εκστρατεία τους με στόχο την καταψήφιση του Ευρωσυντάγματος.

Έτσι διαμορφώθηκαν τα δύο βασικά πολιτικά στρατόπεδα. Το στρατόπεδο του Ναι περιλάμβανε τη δεξιά προεδρική πλειοψηφία και την πλειοψηφία των στελεχών του σοσιαλιστικού κόμματος. Το στρατόπεδο του Όχι συσείρωσε τη μειοψηφία των στελεχών και των μελών του σοσιαλιστικού κόμματος, το γαλλικό κομμουνιστικό κόμμα, τα κόμματα και τις ομάδες της εξωκοινοβουλευτικής άκρας Αριστεράς και την άκρα Δεξιά με κύριο εκπρόσωπο το Εθνικό Μέτωπο του Jean-Marie Le Pen.

Η κρίση στο εσωτερικό του σοσιαλιστικού κόμματος έφερε στο επίκεντρο της πολιτικής ατζέντας καθώς και αυτής των ΜΜΕ το ζήτημα του ευρωπαϊκού Συντάγματος. Υπό αυτήν την έννοια, το Όχι δεν άγγιζε μόνο τα άκρα της γαλλικής πολιτικής ζωής (ΓΚΚ και ΕΜ) αλλά και το κέντρο της (ΓΣΚ). Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα άρχισαν να αυξάνουν τα ποσοστά του Όχι στις δημοσκοπήσεις και στις αρχές της άνοιξης ξεπέρασαν αυτά των υποστηρικτών της Συνθήκης.

Πραγματικά, στις 18 Μαρτίου 2005 στην εφημερίδα *Le Parisien* δημοσιεύτηκε η πρώτη έρευνα γνώμης που έδινε προβάδισμα στο Όχι με ποσοστό 51%. Ένα ολοκόκκινο *NON?* πρόβαλε στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας προκαλώντας αμηχανία και εκνευρισμό στις γαλλικές πολιτικές ελίτ που δήλωσαν αιφνιδιασμένες από τις εξελίξεις και ανήσυχες για το μέλλον. Στη συνέχεια, παρά την εμπλοκή στην εκστρατεία υπέρ της Συνθήκης σημαντικών προσωπικοτήτων της δημόσιας ζωής, όπως του πρώην πρωθυπουργού L. Jospin ή του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας J. Chirac, τίποτε δεν στάθηκε ικανό να εμποδίσει την επικράτηση των αντιτιθέμενων στη Συνθήκη. Η εμπλοκή μάλιστα του Chirac στην καμπάνια, φαίνεται πως λειτούργησε αρνητικά για την πρόωθηση του *Nai*. Η πρώτη δημόσια τηλεοπτική του εμφάνισή του καταγράφηκε ως εντελώς αποτυχημένη. Ακόμη χειρότερα εξελίχθηκαν τα πράγματα για τον πρωθυπουργό Jean-Pierre Raffarin.²

Στις 28 Φεβρουαρίου 2005, η Εθνοσυνέλευση με μεγάλη πλειοψηφία επικύρωσε τη Συνταγματική Συνθήκη. Περίπου εννέα στους δέκα αντιπροσώπους στην εθνοσυνέλευση ψήφισαν υπέρ. Τρεις μήνες αργότερα, οι γάλλοι ψηφοφόροι θα απορρίψουν τη συνθήκη με ποσοστό 55% περίπου. Σε ένα τόσο σημαντικό θέμα η διάσταση απόψεων ανάμεσα στους πολίτες και τους αντιπροσώπους τους στο κοινοβούλιο δεν μπορούσε να περάσει απαρατήρητη. Η κρίση αντιπροσώπευσης δείχνει κραυγαλέα. Το «οέικερ του όχι», όπως ειρωνικά είχε αποκαλέσει ο Jospin το σύνολο των δυνάμεων που αντιτίθεντο στη συνθήκη, έδειχνε να έρχεται από τη «βαθιά Γαλλία» ως αποτέλεσμα βαθύτερων και μακροχρόνιων κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών. Αυτή η κρίση του γαλλικού κομματικού συστήματος είχε ήδη δείξει τα σημάδια της τρία χρόνια νωρίτερα, όταν στις προεδρικές εκλογές του 2002, οι ψηφοφόροι προς έκπληξη των ιδίων προτίμησαν να στείλουν στον δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών τον ακροδεξιό υποψήφιο πρόεδρο του Εθνικού Μετώπου, τον J.-M. Le Pen εις βάρος του σοσιαλιστή πρωθυπουργού L. Jospin. Ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία της πέμπτης Γαλλικής Δημοκρατίας που δεν αναμετρήθηκε ένας δεξιός υποψήφιος με έναν αριστερό αλλά ένας δεξιός με έναν ακροδεξιό.

2. Αρκετοί σοσιαλιστές υπέρμαχοι του ευρωσυντάγματος δεν δίσταζαν να εκφράζουν τη γνώμη πως για το καλό της Συνθήκης θα έπρεπε ο πρωθυπουργός να περιορίσει δραστικά τις δημόσιες εκδηλώσεις υποστήριξης προς αυτή. Η τελευταία μάλιστα δήλωση του Raffarin πως όσοι διαφωνούν με τη Συνθήκη είναι καλύτερα να μην πάνε στις κάλπες προκάλεσε έντονα αρνητικά σχόλια στην κοινή γνώμη.

2. Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

Το έντονο ενδιαφέρον των Γάλλων για το δημοψήφισμα, η αβεβαιότητα για το αποτέλεσμα και ο σκληρός ανταγωνισμός μεταξύ των αντίπαλων στρατοπέδων προκειμένου να κερδίσουν ακόμη και την τελευταία ψήφο οδήγησε τους πολίτες μαζικά στην κάλπη. Η συμμετοχή των ψηφοφόρων στο δημοψήφισμα υπήρξε εξαιρετικά υψηλή: το 69,74% των εγγεγραμμένων. Το Παρίσι είχε το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής (75%) και η Κορσική το χαμηλότερο (55%). Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής σε δημοψήφισμα από τον Απρίλιο του 1972.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ποσοστά συμμετοχής στα γαλλικά δημοψηφίσματα από το 1972

Έτος	Ανακείμενο του δημοψηφίσματος	Ποσοστά συμμετοχής
1972	Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας	60,24
1988	Αυτονομία της Νέας Καληδονίας	36,90
1992	Επικύρωση της Συνθήκης του Maastricht	69,69
2000	Συνταγματική ρύθμιση για τη θητεία του προέδρου	30,32
2005	Επικύρωση της Συνταγματικής Συνθήκης	69,74

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών της Γαλλίας.

Ακόμη κι ανάμεσα σε αυτούς που δεν προσήλθαν στην κάλπη το ενδιαφέρον για το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν έντονο. Ως τον πιο σημαντικό λόγο για τη μη συμμετοχή τους στη ψηφοφορία, οι ερωτηθέντες δήλωσαν την αδυναμία τους να καταλήξουν σε μια απόφαση, κατά κύριο λόγο επειδή η ίδια η Συνθήκη τους φάνηκε τόσο πολύπλοκη ώστε δεν μπόρεσαν να σχηματίσουν γνώμη.³ Αντίθετα λίγοι μόνο εξέφρασαν αδιαφορία για τη Συνθήκη ή το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας.

Οι άνδρες απέρριψαν σε μεγαλύτερα ποσοστά τη Συνθήκη (56%) σε σχέση με τις γυναίκες (54%). Η μόνη ηλικιακή κατηγορία που την υποστήριξε είναι οι άνω των 65 ετών. Σε όλες τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες επικράτησαν οι αντίπαλοι της Συνταγματικής Συνθήκης, με τις ηλικίες 35-49 να δίνουν το υψηλότερο ποσοστό στο *Όχι*.

3. Πηγή: TNS-SOFRES.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ψήφος κατά ηλικία

Ηλικιακές κατηγορίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
18-24	41	59
25-34	41	59
35-49	35	65
50-64	45	55
65+	63	37

Πηγή: TNS-SOFRES.

Ο χάρτης του δημοψηφίσματος δείχνει ομογενοποιημένος: 84 από τους 100 νομούς της Γαλλίας τάχθηκαν με το Όχι. Πρόκειται για σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το δημοψήφισμα για τη Συνθήκη του Maastricht, καθώς οι αντιτιθέμενοι τότε στη Συνθήκη είχαν επικρατήσει μόλις σε 53 νομούς. Υπέρ της Συνθήκης τάχθηκαν τώρα μόνον η Αλσατία, η Βρετάνη, η περιοχή του Παρισιού (Île de France) και η περιοχή του Loire. Πρόκειται για περιοχές που είχαν υπερψηφίσει τη Συνθήκη του Maastricht. Μόνο ένας νομός, η Vendée, μετακινήθηκε από το Όχι στο Maastricht προς το Ναι στο ευρωσύνταγμα. Το παράδοξο είναι πως πρόκειται για το προπύργιο του προέδρου του υπερσυντηρητικού Κινήματος για τη Γαλλία (Mouvement Pour la France), Phillipe de Villiers, ενός από τους φανατικότερους υπέρμαχους της καταψήφισης της Συνθήκης. Αντίθετα, 32 νομοί μετακινήθηκαν προς το Όχι, αποδεικνύοντας τη σημαντική μετατόπιση που συνέβη στην κοινή γνώμη από το 1992 μέχρι σήμερα.

Φυσικά, στο εσωτερικό κάθε νομού παρουσιάζονται σημαντικές γεωγραφικές και κοινωνιολογικές διαφοροποιήσεις. Αρκετές μεγάλες πόλεις και, πρώτα απ' όλα, το ίδιο το Παρίσι ψήφισαν υπέρ της συνταγματικής συνθήκης, αποτυπώνοντας με σαφήνεια τη διαφοροποίηση ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια, την ύπαιθρο και τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και τους πλούσιους και τους φτωχούς.

Το Όχι πήρε τα υψηλότερα του ποσοστά στις παραδοσιακά εργατικές περιοχές του βορρά (Pas-de-Calais, Somme) και στις αγροτικές περιοχές του νότου ή της κεντρικής Γαλλίας (Aude, Ariège, Indre). Σε γενικές γραμμές, η ύπαιθρος και οι πόλεις με 20.000 κατοίκους και κάτω, αποτέλεσαν τα προπύργια των δυνάμεων του Όχι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3*Αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος κατά αστικότητα*

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αγροτικές περιοχές	43	57
Πόλεις με λιγότερους από 20.000 κατοίκους	40	60
Πόλεις με 20.000-100.000 κατοίκους	43	57
Πόλεις με περισσότερους από 100.000 κατοίκους	45	55
Πολεοδομικό συγκρότημα Παρισίων	55	45

*Πηγή: IPSOS.***ΠΙΝΑΚΑΣ 4***Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος σε μερικές μεγάλες πόλεις της Γαλλίας*

Πόλεις	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Παρίσι	66,45	33,55
Μασσαλία	38,83	61,17
Ναντ	59,06	40,94
Λυών	61,35	38,65
Λίλη	49,62	50,38
Μπορντό	57,95	42,05
Στρασβούργο	62,84	37,16
Ρεν	58,97	41,03
Μονπελιέ	48,60	51,40
Τουλούζη	51,31	48,69
Νίκαια	46,52	53,48

*Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών της Γαλλίας.***3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ**

Ο καλύτερος τρόπος να μαντέψει κανείς τι ψήφισε μια οποιαδήποτε γειτονιά στο δημοψήφισμα της 29ης Μαΐου, είναι να ρωτήσει έναν μεσίτη ποια είναι η τιμή των ακινήτων εκεί. Η παραπάνω διατύπωση δεν αποτελεί απλώς ένα ευφυολόγημα, αλλά μια εύστοχη παρατήρηση γάλλου δημοσιογράφου που συμπυκνώνει τα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά της γαλλικής ψήφου στο

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ψήφος στο δημοψήφισμα με βάση το καθαρό μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

Οικογενειακό εισόδημα (σε ευρώ)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
<1000	40	60
1.000-2.000	35	65
2.000-3.000	42	58
>3000	63	37

Πηγή: IPSOS.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Ψήφος κατά επάγγελμα και κοινωνική θέση

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αγρότες	30	70
Βιοτέχνες, έμποροι, επιχειρηματίες	49	51
Ελεύθεροι επαγγελματίες, στελέχη επιχειρήσεων	65	35
Υπάλληλοι	33	67
Εργάτες	21	79
Μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα	44	56
Μισθωτοί του δημόσιου τομέα	36	64
Ανεξάρτητοι εργαζόμενοι	42	58
Άνεργοι	29	71
Φοιτητές	54	46
Συνταξιούχοι	56	44

Πηγή: IPSOS.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Ψήφος με βάση το μορφωτικό επίπεδο

Μορφωτικό επίπεδο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έως μερικές τάξεις του δημοτικού	28	72
Απόφοιτοι δημοτικού	35	65
Απόφοιτοι λυκείου	47	53
Πτυχιούχοι πανεπιστημίου	64	36

Πηγή: IPSOS.

πρόσφατο δημοψήφισμα. Με άλλα λόγια οι χαμηλές εισοδηματικές τάξεις ψήφισαν σε πολύ μεγαλύτερα ποσοστά κατά της συνθήκης από τους υπόλοιπους.

Όμως, αν στο δημοψήφισμα για τη Συνθήκη του Maastricht είχε διαπιστωθεί η ύπαρξη δύο «Γαλλιών» με τα λαϊκά στρώματα να τάσσονται κατά της Συνθήκης, και υπέρ της να συντάσσονται τα μεσαία και τα ανώτερα στρώματα, τώρα το Όχι διείσδυσε σε σημαντικό βαθμό και στα μεσαία στρώματα. Κατά της Συνθήκης φαίνεται πως ψήφισε το 79% των εργατών βιομηχανίας, το 70% των αγροτών, το 71% των ανέργων, αλλά και το 64% των δημοσίων υπαλλήλων, το 51% των εμπόρων, των βιοτεχνών και των επιχειρηματιών.

Η επιλογή της ψήφου δείχνει στενά συνδεδεμένη με τη μόρφωση. Όσο ανεβαίνουμε σε μορφωτικό επίπεδο τόσο αυξάνει η θετική στάση απέναντι στη συνθήκη. Πάντως, το Ναι υπήρξε πλειοψηφικό μόνο στους κατόχους πανεπιστημιακού τίτλου σπουδών (bac+3) σε ποσοστό 64%. Αντίθετα, σε όλες τις άλλες μορφωτικές κατηγορίες πλειοψηφούν αυτοί που καταψήφισαν το Ευρωσύνταγμα.

Σε γενικές γραμμές, το Όχι έχει μια σαφή κοινωνική βάση που αποτελείται από τα λαϊκά στρώματα των πόλεων και τους αγροτικούς πληθυσμούς. Όμως, η διείσδυσή του και στον υπόλοιπο πληθυσμό είναι τόσο μεγάλη, ώστε να μπορούμε να μιλήσουμε για ένα φαινόμενο που ξεπερνάει τα σύνορα της ταξικής ψήφου. Υπ' αυτή την οπτική, το αποτέλεσμα δείχνει να συνδέεται με ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες.

4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

Για τους περισσότερους ψηφοφόρους η απόφαση για το τι θα ψηφίσουν είχε ληφθεί αρκετό καιρό πριν από την ημέρα της ψηφοφορίας (56%). Περίπου ένας στους τέσσερις δήλωσε πως αποφάσισε κατά τη διάρκεια της καμπάνιας, το 8% πως πήρε την απόφασή του τις τελευταίες μέρες και 13% των ψηφοφόρων δήλωσαν αναποφάσιστοι μέχρι την τελευταία στιγμή. Οι τελευταίοι, μάλιστα, φαίνεται να κινήθηκαν λίγο περισσότερο προς το Ναι, μειώνοντας κάπως τη ψαλίδα της διαφοράς.

Ως βασική αιτία για την απόρριψη της συνθήκης οι Γάλλοι επικαλέστηκαν τη δυσαρέσκεια για την οικονομική κατάσταση της χώρας και τον φόβο τους για την αύξηση της ανεργίας. Ένας σημαντικός αριθμός επίσης θεώρησε τη

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Η στιγμή της απόφασης

	Σύνολο των ψηφοφόρων	Ψηφοφόροι του ΝΑΙ	Ψηφοφόροι του ΟΧΙ
Αναποφάσιμοι μέχρι την τελευταία στιγμή	13	15	11
Αποφάσισαν τις τελευταίες μέρες της καμπάνιας	8	9	7
Αποφάσισαν κατά τη διάρκεια της καμπάνιας	23	20	25
Ήταν αποφασισμένοι από καιρό	56	56	56

Πηγή: TNS-SOFRES.

Συνθήκη υπερβολικά νεοφιλελεύθερη. Σημαντικό, επίσης, ήταν και το ποσοστό εκείνων, ιδιαίτερα ανάμεσα στους ψηφοφόρους της Δεξιάς και της άκρας Δεξιάς, που καταψήφισαν τη συνθήκη προκειμένου να δηλώσουν την αντίθεσή τους στην ένταξη της Τουρκίας.

Από την άλλη, οι οπαδοί του *Ναι* επικαλέστηκαν ως βασικούς λόγους για την επιλογή τους, την πεποίθηση ότι το Σύνταγμα αυτό θα ενισχύσει τον ρόλο της Ευρώπης έναντι των ΗΠΑ και της Κίνας (52%), θα βοηθήσει στη λειτουργία της Ε.Ε. (44%), ενώ πιστεύουν πως μια ενδεχόμενη καταψήφισή του θα μειώσει το βάρος της Γαλλίας στην Ευρώπη (42%).⁴

Συγκρίνοντας το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για το Ευρωσύνταγμα σε σχέση με αυτό του Maastricht παρατηρούνται ομοιότητες αλλά και σημαντικές διαφορές. Και στη μία και στην άλλη περίπτωση οι οπαδοί των κομμάτων της άκρας Αριστεράς και της άκρας Δεξιάς είχαν απορρίψει μαζικά τη συνθήκη. Η σημαντική διαφοροποίηση εντοπίζεται στον χώρο των κομμάτων της κεντροαριστεράς και της κεντροδεξιάς. Το 1992 (με πρόεδρο Δημοκρατίας τον σοσιαλιστή Fr. Mitterand) οι κεντροδεξιοί ψηφοφόροι του RPR και της UDF είχαν στην πλειοψηφία τους απορρίψει τη Συνθήκη παρά τις εκκλήσεις των ηγεσιών τους για υπερψήφισμα. Τώρα, είναι οι οπαδοί του σοσιαλιστικού κόμματος αλλά και των Πρασίνων που καταψηφίζουν τη Συνθήκη παρά την αντίθετη επιλογή των ηγεσιών των κομμάτων τους. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το στοιχείο πως, ανάμεσα σε αυτούς που δηλώνουν πως δεν έχουν κομματική ταύτιση, η μεγάλη πλειοψηφία απορρίπτει το ευρωσύνταγμα.

4. Πηγή: TNS-SOFRES.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στο Όχι

A: Έρευνα TNS-SOFRES (μέχρι 2 απαντήσεις)		
Η Συνθήκη θα αυξήσει την ανεργία στη Γαλλία		46%
Θέλω να εκφράσω την αγανάκτησή μου για την κατάσταση της χώρας		40%
Το όχι θα επιτρέψει να επαναδιαπραγματευτούμε τη Συνθήκη με καλύτερους όρους		35%
Η Συνθήκη ήταν υπερβολικά φιλελεύθερη		34%
Η Συνθήκη ήταν υπερβολικά δυσνόητη		34%
B: Έρευνα IPSOS (1 απάντηση)		
Είναι μια ευκαιρία να εναντιωθώ στην είσοδο της Τουρκίας στην Ε.Ε.		35%
Αυτό το Σύνταγμα είναι μια απειλή για την ταυτότητα της Γαλλίας		32%
Θέλω να δηλώσω τη δυσανεξία μου απέναντι στην τάξη των πολιτικών γενικά		31%

Martin Rowson, *The Guardian*, 2005.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Στάση στο δημοψήφισμα με βάση την κομματική ταύτιση

Πολιτική Οικογένεια	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Σύνολο Αριστεράς	33	67
Σύνολο Δεξιάς	65	35
Χωρίς ταύτιση	39	61

Πηγή: TNS-SOFRES.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Κομματική ταύτιση και στάση/συμπεριφορά

Πολιτικά κόμματα	ΝΑΙ	ΟΧΙ
PS (Σοσιαλιστικό κόμμα)	41	59
PC (Κομμουνιστικό κόμμα)	5	95
Πράσινοι	36	64
UDF (Ένωση για τη Γαλλική Δημοκρατία-Κεντροδεξιά)	76	24
UMP (Ένωση για την προεδρική πλειοψηφία-Κεντροδεξιά)	76	24
MPF (Κίνημα για τη Γαλλία-Υπερουπηρτητικό)	25	75
FN (Εθνικό Μέτωπο- Άκρα Δεξιά)	4	96

Πηγή: TNS-SOFRES.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Η εκλογική σύνθεση του Όχι με βάση την ψήφο στον πρώτο γύρο των προεδρικών του 2002

Ο. Besancenot (άκρα Αριστερά)	11,9
A. Laguiller (άκρα Αριστερά)	4,5
R. Hue (Κομμουνιστικό κόμμα)	6,8
L. Jospin (Σοσιαλιστικό κόμμα)	18,5
N. Mamère (Πράσινοι)	5,7
J.P. Chevènement (Αποχωρήσας σοσιαλιστής)	2,3
F. Bayrou (Κεντροδεξιά)	2,5
J. Chirac (Κεντροδεξιά)	10,4
J.-M. Le Pen (ακροδεξιά)	32,5
Διάφοροι	5,8

Πηγή: IPSOS.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το δημοψήφισμα έλαβε χώρα σε μια δύσκολη πολιτική συγκυρία για τους υποστηρικτές της Συνθήκης. Οι προεδρικές εκλογές του 2002 είχαν αποκαλύψει την υποβόσκουσα κρίση αντιπροσώπευσης και μια απόσταση των πολιτικών ελίτ από μεγάλα τμήματα των γάλλων πολιτών. Επιπλέον, μετά από τρία χρόνια στην εξουσία, ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας J. Chirac και η κυβέρνησή του πρωθυπουργού Raffarin είχαν να αντιμετωπίσουν ένα διογκούμενο κύμα δυσφορίας. Η αποδοκιμασία που επιφύλαξε η κοινή γνώμη για την κυβέρνηση στις περιφερειακές εκλογές του 2004 φάνηκε πως δεν εκτόνωσε τα πράγματα και δεν προκάλεσε σοβαρές αλλαγές στο κυβερνητικό σχήμα ή στις εφαρμοζόμενες πολιτικές.

Η δυσφορία για την κυβερνητική απόδοση σχετίζεται αναμφίβολα με τα μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που μαστιίζουν τη Γαλλία τα τελευταία χρόνια: υψηλά ποσοστά ανεργίας, χαμηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, αβεβαιότητα για το μέλλον. Δίπλα σε αυτά προστέθηκαν ο φόβος για την πλήρη απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων (αυτό που έμεινε γνωστό ως οδηγία Μπολκεστάιν) και η αποδοκιμασία της κοινής γνώμης για τη μεταφορά γαλλικών επιχειρήσεων στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (γνωστό στο Γαλλία ως *délocalisation*) που έχει ως συνέπεια να χάνονται θέσεις εργασίας για τους γάλλους πολίτες και να συμπίεζονται οι μισθοί. Ο πολωνός υδραυλικός έγινε το σύμβολο των εργασιακών φόβων των Γάλλων, σημαντικό τμήμα των οποίων πιστεύει πως οι πρόσφατα ενταγμένες στην Ε.Ε. χώρες της ανατολικής Ευρώπης στηρίζουν την ανάπτυξή τους στη συρρίκνωση του βιοτικού επιπέδου των ισχυρών δυτικοευρωπαϊκών κρατών.

Υπ' αυτό το πρίσμα των πραγμάτων δεν πρέπει να παραξενεύει η διαπίστωση πως η επιλογή καταψήφισης της Συνθήκης δεν υποδηλώνει έναν γενικευμένο ευρωσκεπτικισμό, ούτε βιώνεται ως τέτοιος από τους ψηφοφόρους. Το 72% όσων ερωτήθηκαν δήλωσαν πολύ ή αρκετά θετικοί απέναντι στη συνέχιση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, ενώ μόνο το 23% δήλωσε πως είναι αντίθετο σε αυτό. Στην ίδια κατεύθυνση, το 58% των ερωτηθέντων δεν θεώρησαν πως ένα ενδεχόμενο αρνητικό αποτέλεσμα δημιουργεί πρόβλημα και εξασθενίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση.⁵

Περισσότερο, λοιπόν, και από την έκφραση της διαφωνίας τους σε αυτήν καθεαυτή τη Συνθήκη, οι Γάλλοι εξέφρασαν την έλλειψη εμπιστοσύνης στις

πολιτικές τους ελίτ για τη διαχείριση του μέλλοντός τους και την αβεβαιότητά τους για τις συνθήκες ζωής και εργασίας που διαμορφώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο πως το 62% των ερωτηθέντων (και το 76% όσων δήλωσαν πως ψήφισαν Όχι) επιθυμούσε την παραίτηση του πρωθυπουργού την επόμενη του δημοψηφίσματος.⁶

Εντέλει, στο δημοψήφισμα για τη συνταγματική Συνθήκη είδαμε δύο ταυτόχρονες διεργασίες: ένα είδος εξευρωπαϊσμού της γαλλικής πολιτικής ζωής καθώς το βασικό διακύβευμα που υπήρξε η επικύρωση της Συνθήκης υποχρέωσε τις πολιτικές ελίτ αλλά και την κοινή γνώμη σε μια ευρωπαϊκή θεώρηση των γαλλικών προβλημάτων, γεγονός που συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός πυκνού και σοβαρού διαλόγου για το μέλλον της Ευρώπης. Παράλληλα, όμως, διαπιστώθηκε πως το διακύβευμα της ευρωπαϊκής προοπτικής υπέστη ένα είδος εθνικοποίησης. Η εσωτερική πολιτική ζωή, οι διαφωνίες στους κόλπους των κομμάτων, η οικονομική κρίση στο εσωτερικό της χώρας, έδειξαν να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό το εκλογικό σώμα. Ποια από τις δύο διεργασίες έδωσε τον κύριο τόνο στην καμπάνια και κυριάρχησε στη συνείδηση των γάλλων πολιτών την ώρα που πήγαιναν προς την κάλπη; Το ερώτημα αυτό δεν είναι εύκολο να απαντηθεί.